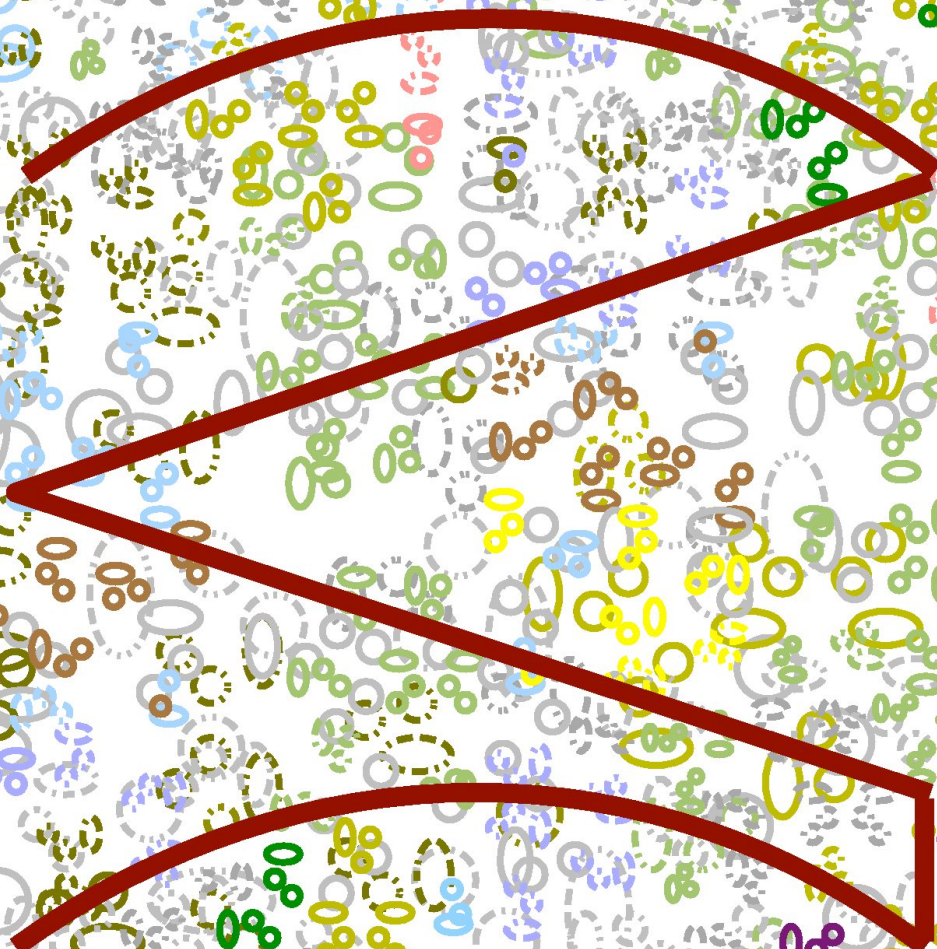

Paavo Heininen

Muistinosoituksia

ntamo PC

Muistinosoituksia

© 2015 Paavo Heininen
ISBN 978-952-215-599-3

Ulkoasu
Make Copies

Kannen kuva
Paavo Heininen

Takakannen kuva
Kirsi Heininen-Blomstedt

Kuva sivulla 19
Anja Heininen, Köln 1960

Vinjettikuvat
Paavo Heininen

Yhteistyössä
Pro&Contra

Valmistaja BoD – Books on Demand, Neuerstedt, Saksa

2015
ntamo
www.ntamo.net

Paavo Heininen

Muistinosoituksia

Kirjoituksia musiikista

Toimittaneet

**Jan Blomstedt
ja Kirsi Heininen-Blomstedt**

ntamo PC

”Mitä kieli on? Muistinosoitussysteemi.”
– Sana ja sävel -seminaari, Kangasniemi 3.7.1998

Olen syntynyt 1938, opiskellut soittoa, sävellystä ja humanioraa, ollut Suomessa, Saksassa, Yhdysvalloissa ja muuallakin, miettinyt, kuunnellut, katsellut (matematiikka tulee kaikkialla vastaan), soittanut, säveltänyt, opettanut, ja näin jatkan. Elän? Elän! – PH

Sisällys

Toimittajilta 11

Esipuhe: Paavo Heininen musiikkikirjoittajana. Veli-Matti Puumala 15

Johdanto: Haastattelu

Tradition painovoiman voittaminen 23

Radioesitelmiä

Pierre Boulez: *Pli selon pli* 33

Olivier Messiaen: *Trois tala* ja *Chronochromie* 37

Gustav Mahlerin Sinfonia I 41

Mahlerin VI sinfonia 50

Bruckner, Hyvän Jumalan sinfonikko 59

Brucknerin viimeiset sinfoniat 66

Hans Werner Henze 73

Mitä tapahtuu aikamme ihmiselle? (Michael Tippett) 85

Karl Amadeus Hartmann, sinfonikko 98

Esseitä ja analyysyjä

Usko Meriläinen 111

Erik Bergman 144

Joonas Kokkonen 155

Einar Englund 173

Taiteellinen arvo musiikissa 192

Veitsipäiväkirja 203

Pakinoita

Kaukaisen aikamme probleema 217

Ollako konformisti? 219

Adjektiivin teoriaa 223

Tuuminki: Millainen olisi ollut Merikannon III viulukonsertto 226

Voiko sävellystä opettaa kiinalaiselle puhelimessa kello viisi? 229

Mietteitä 235

Jälkipuhe. Paavo Heininen 247

Toimittajilta

Kirjaan on valittu Paavo Heinisen radioesitelmiä, esseitä ja muita kirjoituksia, jotka ovat syntyneet 1960-luvun ja 2000-luvun alkuvuosien välillä sävellys- ja opetustyön ohessa. Tekstit oli alun perin tarkoitettu yhteisen Sibelius-Akatemian julkaisuna palvelemaan musiikin opetusta ja musiikin ammattilaisia. Kun Jan Blomstedt ehdotti vuonna 2013 Heinisen kirjoitusten julkaisemista P&C-kirjasarjassa, kirjanhanke sai uuden sysäyksen, ja lopulta kirja löysi *ntamosta* kustantajansa. (Muistetakoon, että Heinisen ja Blomstedtin yhteistyönä syntyi kirja *Heinistä kuunnellussa*, WSOY 2006).

Nyt toiveissa oli kirja, joka sopisi ei ainoastaan ammattiväen vaan myös musiikin kuulijoiden ja laajemminkin taiteen tekemisestä ja opetuksesta kiinnostuneiden lukijoiden käteen. Kooste on pieni otos suuresta määrästä eri tyyppisiä tekstejä. Viitteissä on toimitustyön kuluessa syntyneitä ”päivityskommentteja” Paavo Heinisen kynästä. Näin alkoi löytyä oikea sävy, joka on toivoaksemme niin taiteilijalle uskollinen kuin yleisölle otollinen. Kokoelmaa voi lukea myös historiallisena dokumenttina niin taiteilijan ajattelun kuin suomalaisen musiikkielämän ja kulttuuriilmapiirin vaiheista.

1960-luvun radioesitelmät ovat, paitsi ensiluokkaisia ja edelleen päteviä analyysyjä, myös ilmauksia ajasta, jolloin Yleisradio vielä uskalsi ajaa ulos vaativia ja pitkiä kulttuuriohjelmiä. Nykyisin radion ja television ”rohkeus” ilmenee muilla tavoin. Vanhaa Yleisradiota saadaan kuitenkin kiittää, että nämä mainiot esitelmät laadittiin ja että ne ovat nyt saaneet myöhäisen painoasun. Arkistoista nauhoituksia ei enää löydy.

Osa teksteistä on alkuperäisen pituisena, osaa on lyhennetty. Radioesitelmät olivat tunnin pituisia lukuisine musiikkinäytteineen. Mahler-sarjassa oli kymmenen osaa, muut esitelmät olivat kaksiosaisia. Kirjaan valitut esitelmät julkaistaan täydellisinä lukuunottamatta Tippett-artikkeliä, joka on lyhennelmä kahdesta esitelmästä. Hartmann-esitelmistä on valittu järjestyksessä toinen (ensimmäinen oli nimeltään ”K. A. Hartmann, humanisti”). *Musiikki*-lehdessä ilmestyneet kirjoitukset on tässä yhteydessä lyhennetty esseemäisiksi, lukuunottamatta Usko Meriläisen säveltäjäesittelyä, joka edustaa kokoelmassa analyysiä Paavo Heinisen tapaan ja julkaistaan tässä kokonaisuudessaan ja nuottinäytteineen.

Heinisen esseet esittelevät samalla älyllisellä vireellä kuin radiopuheet suomalaisia säveltäjiä ja musiikkifilosofien ongelman: miten musiikin arvo syntyy ja miten siitä puhutaan. Pakinat ovat nimitys helppotajuisille esitelmille ja löysin rantein esitetyille pohdinnoille. Mietteet ovat valittuja otteita keskeneräisistä tai muualla julkaistuista kirjoituksista.

Kirjan aloittaa *Arkkitehti*-lehdelle (7/1984) annettu haastattelu – haastattelijana arkkitehti Eeva Kilpiö – joka on arkistojen kestohelmiä. Paavo Heinisestä on tehty useita haastatteluja, mutta tämä eroaa useimmista edukseen: se esittelee laajasti ja yhä pätevästi säveltäjän ajattelua. Haastattelun yhtenä ajallisena kimmokkeena lienee ollut silloin ajankohtainen *Silkkirumpu*-ooppera, toisena Heinisen työ

Aarre Merikannon silvotun *Sinfoninen harjoitelma* -sävellyksen restauroimiseksi, mikä loi nimellisen yhteyssillan musiikin ja arkkitehtuurin välillä. Nämä aiheet kuitenkin unohtuvat, kun haastattelija käy selvittämään säveltäjän työtä sinänsä ja saa aikaan elävän ja monivivahtaisen taiteilijamuotokuvan, joka tuntuu yhä tuoreelta.

Toimittajat kiittävät säveltäjää yhteistyöstä, professori Veli-Matti Puumalaa avusta ja esipuheen laatimisesta, sekä arkkitehti Eeva Kilpiötä luvasta käyttää säveltäjän ”syvähaastattelua” johdatuksena säveltäjän ajatteluun.

Järvenpäässä huhtikuussa 2015

Jan Blomstedt

Kirsi Heininen-Blomstedt

Paavo Heininen musiikkikirjoittajana

Veli-Matti Puumala

Paavo Heinisen merkitys suomalaiselle säveltaiteelle on ollut käänteentekevä ja ilman häntä nykymusiikki-ilmapiirimme 1900-luvun jälkipuoliskolla ja uuden vuosituhannen alussa olisi ollut kokonaan toisenlainen.

Meille Sibelius-Akatemian kasvateille Heininen on ollut valaisija, tinkimättömästi laatua ja määrää vaativa mestari, mutta kuitenkin aina loppuvaiheessa kannustava ja rohkaiseva hahmo. Ensin opettaja, myöhemmin empaattinen kollega. Heinisen tunneilla keskityttiin sävellystekniikan ytimeen, mutta samalla hän laaja-alaisella sivistyksellään avasi näköaloja musiikin historiaan ja koko kulttuurin kenttään monipuolisesti.

Paneutuvan opettajan lisäksi hän on ollut ja on edelleen tavattoman tuottelias säveltäjä, jonka sävellystuotanto kattaa kaikki keskeiset teoslajit sooloteoksista oopperoihin, klassistisista kamarimusiikkiteoksista laajennettuja soittotekniikoita kartoittaviin teoksiin, pianominiatyypeistä laajakaarisiin orkesteriteoksiin unohtamatta myöskään tietokone- ja nauhamusiikkia.

Helposti unohtuu, että kaiken tämän tuloksellisen ja laaja-alaisen opetus- ja sävellystyön rinnalla Heininen on myös ollut koko toimintansa ajan kadehdittavan tuottelias ja tarkkanäköinen kirjoittaja.

Ison osan kirjoituksista muodostavat hänen omien teostensa teosesittelyt sekä myös omaa musiikkia laajemmin ja kokoavammin erittelevät tekstit. Monista teksteistä on myös useita versioita.

Keskeisen osan muodostavat laajat muiden säveltäjien tyylin, estetiikan ja tuotannon esittelyt. Useimmat em. teksteistä ovat syntyneet Yleisradion esitelmää varten. Näiden joukossa on tekstejä mm. Bernd Alois Zimmermannista, Arthur Honeggerista, Hans Werner Henzestä, Michael Tippettistä, Karl Amadeus Hartmannista ja tietenkin Gustav Mahlerista. Heininen on aina ollut myös kiinnostunut suomalaisista säveltäjistä, kollegoistaan. Tärkeän tekstiryhmän muodostavat alunperin *Musiikki*-lehteen kirjoitetut säveltäjien tyyliä ja tekniikkaa esittelevät tekstit aina Aarre Merikannosta Jukka Tiensuuhun.

Laajan osaston muodostavat myös nykymusiikin asemaa ja tilaa sekä opetusta koskevat tekstit. Monet näistä odottavat vielä julkaisuaan, mutta joitain on julkaistu aiemmin muissa yhteyksissä kuten esim. artikkeli ”Vapaus ja lainalaisuus musiikissa” (*Sibelius-Akatemian vuosikirja*, 1983) sekä kirjoitus sävellyksen opetuksesta (*Sävellys ja musiikinteoria*, 2/1992). Heinisellä on myös musiikinteoriaa sivuavia tekstejä, joista tärkein on Sarjallisuus-artikkeli (*Sävellys ja musiikinteoria* 2/1998). Mielenkiintoisena lisänä Heinisen tekstien joukossa ovat hänen runonsa ja mietelmänsä.

Nyt julkaistava kokoelma näyttää monipuolisen kuvan kirjoittaja-Heinisestä. Valitusta näkökulmasta johtuen kokoelma ei kata kaikkia osa-alueita, ulkopuolelle on

esimerkiksi rajautunut lähes kaikki omaa musiikkia koskevat (paitsi *Veitsipäiväkirja*) sekä musiikkianalyttiset tekstit.

Millainen kuva näistä teksteistä muodostuu? Heininen kirjoittaa eläytyen, näkemyksellisesti, innostuneesti, olennaisen nähden. Hän tekee laajoja yhteenvetoja, kirjoittaa kokoavasti ja summaavasti. On ihailtavaa lukea näin kokonaisvaltaista tekstiä erilaisista säveltäjistä ja musiikillisista ilmiöistä. Siellä täällä tekstin joukossa välähtää oivallisia kiteytyksiä esim. temaattisuudesta ja atemaattisuudesta, säveltäjien eroista, dodekafonian mahdollisuuksista, Erik Bergmanin löytämistä ”musiikillisista mineraaleista” jne. Kiteytyksiä Heininen ei useinkaan perustele. Heininen ei myöskään aina yksilöi tarkasti teosten kohtia tai tekijöitä, joihin viittaa. Esimerkiksi Meriläisen orkestroinnin *kaikuefektiä* selostaessaan hän viittaa ylimalkaisesti Mahlerin V sinfoniaan ja olettaa, että lukija tietää mitä kohtaa tarkoitetaan.

Jonkinlaisena kantavana teemana eri säveltäjäteksteissä nousee esiin arkitekhti ja laajan muodon käsittely. Kenties Heinisen oman tuotannon laajamuotoiset teokset, neljä sinfoniaa, *Adagio* ja *Dia* sekä myöhäistuotannon eepiset konsertot ja näihin teoksiin sisältyvä laajamuotoisten teosten problematiikka on ollut taustalla, kun hän suurella lämmöllä ja eläytyen hahmottelee ja avaa lukijalle pääosin saksalaista sinfoniatraditiota ja erityisesti Mahlerin sinfoniamuodon kehityskulkuja ja pitkiä jännevälejä. Heininen näkee pitkiä historiallisia kehityskulkuja eri aika- ja tyylikausien välillä. Samaa tarkkanäköisyyttä on suomalaisia säveltäjäkollegoja käsittelevissä teksteissä. Ihailtavaa on myös se etäisyyttä ottava kriittisyys, jolla hän kohteitaan käsittelee. Erityisesti tämä kriittisyys nousee esiin ansiokkaassa Englund-esseessä, joka laajenee käsittelemään musiikkipolitiikkaa ja säveltäjän eetosta yleisemmin.

1960- ja 70-lukujen säveltäjätekstit ovat selkeitä. Tiedonvälitystä, kuten säveltäjä itsekään kirjoittaa. Sen sijaan 1980-luvun jälkeen tekstit ovat katkelmallisempia ja arvoituksellisempia, kenties haastavampia. Heinisellä on jonkin verran omia sanoja kuten ”ajatuspitoisuus” tai ”sävelajattelijä”. Jotkut käsitteistä jäävät pienemmän piirin ymmärrettäväksi kuten ”Debussyn absoluuttisen akordin idea” tai ”kvasiheterofoninen kaksiaänisyys”. Artikkelin ”Taiteellinen arvo musiikissa” on koko koelman painavimpia. Se on tiheä, vaativa ja pureutuu vakavasti tärkeään aiheeseen. Se erottaa arvon normista, ehdottaa potentiaalisen arvon käsitettä ja sijoittaa rohkeasti arvon käsitteen ”lähelle erilaisuutta ja uutuutta aikaisempiin ärsykeisiin verrattuna”.

Vaikka kirjassa ei oikeastaan ole mukana Heinisen omaa musiikkia käsitteleviä tekstejä, kirjoittajan omat arvot ja ääni kuuluvat kaikissa teksteissä. Säveltäjän ja taiteilijan eetos, *credo*, paistaa läpi monin kohdin säveltäjäesseissä. Ensimmäisenä tekstinä oleva *Arkkitehti*-lehdelle vuonna 1984 annettu haastattelu toimii valaise-

Muistinosoituksia on valikoima säveltäjä Paavo Heinisen kirjoituksia 1960-luvun alun radioesitelmistä säveltäjämuotokuviiin ja -analyyseihin, pakinoihin ja eri lähteistä koottuihin mietelmiin. Toimittajien – Kirsi Heininen-Blomstedt ja Jan Blomstedt – tavoitteena on ollut kirja, joka sopisi ammattilaisten ohella kaikkien musiikin kuulijoiden ja taiteesta ja sen opetuksesta kiinnostuneiden käteen. – ”Valaisija, tinkimättömästi laatua ja määrää vaativa mestari (...) kadehdittavan tuottelias ja tarkkanäköinen kirjoittaja.” (Säveltäjä Veli-Matti Puumala teoksen esipuheessa)

9 789522 155993 >